

STROKOVNA IZHODIŠČA

ZA NACIONALNI PROGRAM VISOKEGA ŠOLSTVA V REPUBLIKI SLOVENIJI

Sprejeta na 27. seji Sveta za visoko šolstvo Republike Slovenije,
13. junija 1997

Kazalo

1. Razvoj visokega šolstva v novejšem obdobju	3
1.1. Razvoj visokega šolstva med letoma 1991 in 1995: populacijska gibanja in možnost dostopa do visokega šolstva	3
1.2. Razvoj študijskih programov oziroma visokošolskih zavodov	5
1.3. Razvoj raziskovalnega, umetniškega in strokovnega dela na visokošolskih zavodih	7
1.4. Razvoj dejavnosti, potrebnih za razvoj in učinkovit delo visokega šolstva	8
1.5. Proračunsko financiranje visokega šolstva	10
2. Cilji visokega šolstva	12
2.1. Opredelitev strateških ciljev visokega šolstva v Republiki Sloveniji	12
2.2. Dostopnost do visokošolskega izobraževanja in njegovi učinki	12
2.3. Razvoj univerz oziroma visokošolskih zavodov	15
3. Študijska, znanstvenoraziskovalna in umetniška področja nacionalnega pomena	19
4. Standardi za opravljanje visokošolske dejavnosti	21
4.1. Obseg visokošolske dejavnosti	21
4.2. Standardi za delo visokošolskih učiteljev in sodelavcev	21
4.3. Standardi za izvajanje dodiplomskih študijskih programov	21
4.4. Standardi za izvajanje podiplomskih študijskih programov	22
4.5. Načela za vključitev v nacionalni program	22
5. Okvirni obseg sredstev za izvedbo	24

1. Razvoj visokega šolstva v novejšem obdobju

1.1. Razvoj visokega šolstva med letoma 1991 in 1995: populacijska gibanja in možnost dostopa do visokega šolstva

1.1.1. Od študijskega leta 1990/91 se *število študentov v Republiki Sloveniji hitro povečuje*, hitro pa se povečuje tudi število vpisnih mest za redni študij, ki se financira iz javnih sredstev. Število teh mest se je med študijskima letoma 1981/82 in 1989/90 povečalo le za 8,8%, od študijskega leta 1990/91 do razpisa za vpis v študijsko leto 1997/98 pa za 39,5%. Po upadu ob koncu prejšnjega desetletja se je v zadnjih letih ponovno povečal tudi obseg izrednega študija. V študijskem letu 1990/91 je bilo v Sloveniji 17 študentov na tisoč prebivalcev, v študijskem letu 1996/97 pa že 25. Po podatkih, ki so bili predstavljeni na Unescovi ministrski konferenci septembra 1996 v Ženevi, imajo podobno razmerje naslednje države EU: Irska in Portugalska (20), Švedska (22), Italija (25), Belgija in Nizozemska (27). Za skoraj petino se je povečalo tudi število podiplomskih študentov: v študijskem letu 1990/91 je bilo vpisanih 1.647 podiplomcev, v študijskem letu 1995/96 pa 1.953.

1.1.2. S tem je povezano *povečevanje prehoda iz srednjega v visoko šolstvo*: leta 1991 se je za nadaljevanje študija odločilo 68,43% četrtošolcev, leta 1996 pa že 77,47%. Od uvedbe zaključnega izpita (1992) in mature (1995) je opazna tudi izboljšana prehodnost med letniki, kar kaže na povečano učinkovitost študija: v študijskem letu 1990/91 se je v drugi letnik vpisalo 59,15% v prejšnjem letu vpisanih študentov prvega letnika, v študijskem letu 1996/97 pa že 69,54%. Možnosti za vstop v visokošolsko izobraževanje takoj po srednji šoli so se bistveno popravile in so že primerljive z razvitimi državami. Tako je bilo v študijskem letu 1981 v generaciji devetnajstletnikov 4544 (15,7% generacije) študentov rednega in 246 (0,9% generacije) izrednega študija (študija ob delu), leta 1996 pa 9953 (33,3 % generacije) študentov rednega in 1.444 (4,8%) izrednega študija. V starostni skupini od 18 do 21 let je leta 1981 študiralo 13,7%, leta 1991 19,5%, leta 1996 pa 24,1% teh generacij. Po podatkih OECD za leto 1992 so bila razmerja v isti starostni skupini v nekaterih evropskih državah takale: Švica 7%, Danska 9,2%, Madžarska 10%, Švedska 10,6%, Poljska 11,6%, Avstrija 13,3%, Norveška in Finska 15,4%, Velika Britanija 18,0%, Nizozemska 20,1%, Španija 22,8%, Grčija 23,8%, Francija 29,0%, Belgija 31,4%. V študijskem letu 1990/91 smo pri nas imeli 35,9 novince (brez izrednega študija) na 100 oseb pri teoretični starosti za vstop v terciarno izobraževanje, v študijskem letu 1996/97 pa že 42,0. S tem smo praktično v povprečju držav OECD, kjer ta delež znaša 41,1. Najvišje deleže med državami OECD imajo Japonska (55), Švedska, Danska in Belgija (52), in sicer predvsem zaradi hitrega razvoja t.i. neuniverzitetnega sektorja (strokovno in poklicno terciarno izobraževanje). Sloveniji primerljive države so Španija (43,3), Italija (41,7), Nizozemska (40,1), Irska (39,9), Norveška (38,0), nižje deleže pa imajo Velika Britanija (36,9), Nova Zelandija (36,7), Avstrija (34,1), Grčija (29,3), Švica (28,2) in Turčija (14,3). Pri teh primerjavah je pomembno, da pri nas mladi nekoliko pogosteje kot v drugih, npr. skandinavskih državah takoj po srednji šoli nadaljujejo študij.

1.1.3. Za prvo polovico tega desetletja je značilna tudi *ponovna rast izrednega študija*. Število študentov, ki so se izobraževali ob delu, se je od sredine osemdesetih let zmanjševalo, predvsem zaradi stanja v gospodarstvu. Za to obliko študija se še vedno praviloma odločajo nekoliko starejše generacije, zadnja leta pa se je povečal tudi delež tistih, ki so pravkar končali

srednjo šolo. Že v osemdesetih letih se je na ta način vpisovalo od 1% do 2% vsake generacije devetnajstletnikov, po letu 1991 pa se ta delež giblje med 2% in 4%. Študenti izrednega študija, ki spadajo v to skupino, so praviloma vpisani v študij tistih družbenih ved (ekonomija, pravo), pri katerih število prijavljenih kandidatov bistveno presega število mest za redni študij. V študijskem letu 1996/97 je v izredni študij vpisanih okrog 13.000 študentov oziroma dvakrat toliko kot na začetku tega desetletja. Med njimi je tudi 360 študentov, ki se izobražujejo po sistemu študija na daljavo; ta se od jeseni 1995 uveljavlja ob podpori Pharovega programa kot novost v našem visokošolskem izobraževanju. Opazno je precejšnje nesorazmerje vpisanih po študijskih področjih, saj je kar dobra polovica vseh študentov izrednega študija v tem študijskem letu vpisana samo na ožjem področju poslovnih ved. K povečanju števila študentov izrednega študija so pripomogle tudi izenačitve njihovega statusa s študenti rednega študija ter premajhne prostorske in kadrovske zmogljivosti visokošolskih zavodov.

1.1.4. Ob upoštevanju *Eurostatovih študijskih področij* je bilo na začetku tega desetletja največ študentov vpisanih v družbene in poslovne vede (29,9%) ter tehniko, arhitekturo in transport (27,6%). V petih letih se je delež študentov družbenih in poslovnih ved še povečal (ob upoštevanju študentov izrednega študija 36,0%; če upoštevamo samo študente rednega študija, znaša delež 26,6%, delež študentov tehnike pa se je zmanjšal (20,9%), če upoštevamo samo študente rednega študija, znaša delež 24,1%). V primerjavi z državami EU se tako po deležu družboslovcev kot po deležu tehnikov uvrščamo zelo visoko (povprečje za družbene in poslovne vede v EU je 25%, za tehniko, arhitekturo in transport pa 17%). Zato pa smo po deležu na preostalih študijskih področjih nekoliko pod povprečjem EU ali pa celo med državami z minimalnim deležem: 11,2% študentov rednega študija je vpisanih na področjih humanistike, teologije in umetnosti (EU 13%), 4,7% na pravu (EU 9%), 2,6% na naravoslovju (EU 6%), 2,7% na matematiki in računalništvu (EU 5%), 8,1% na medicini in zdravstvu (EU 10%). Na področjih, ki so v *Eurostatu* klasificirana kot »drugo« (izobraževanje učiteljev, kmetijstvo, gozdarstvo, storitve in nespecificirana področja), je vpisanih 20,0% (EU 15%) študentov rednega študija.

1.1.5. Kljub zelo velikemu povečanju števila študentov po letu 1991 smo v Republiki Sloveniji v povprečju obdržali *razmerje med številom študentov ter številom visokošolskih učiteljev, sodelavcev in drugih zaposlenih v visokem šolstvu*. V študijskem letu 1991/92 je prišlo na visokošolskega učitelja v povprečju 20 študentov, v študijskem letu 1995/96 pa 21, na visokošolskega sodelavca (asistent ipd.) je v študijskem letu 1991/92 prišlo 28, štiri leta kasneje pa 27 študentov. Med posameznimi visokošolskimi zavodi oziroma študijskimi programi, ki jih izvajajo, so zelo velike razlike, delno zaradi narave študija, delno zaradi razdrobljenega razvoja slovenskega visokega šolstva v preteklosti, zlasti pa zato, ker ni bilo integracijskih spodbud in interdisciplinarnih povezav med različnimi fakultetami, umetniškimi akademijami in visokimi strokovnimi šolami.

1.1.6. *Število diplomantov* se v Republiki Sloveniji skoraj ni spreminjalo od začetka osemdesetih let do nedavnega: v tem obdobju je letno diplomiralo okrog 5.500 študentov. Leta 1995 smo imeli 6.419 diplomantov, leta 1996 pa po uradnih podatkih 7.724. Povečalo se je tudi število diplomantov podiplomskega študija: leta 1990 smo imeli 466 novih magistrrov in specialistov ter 121 doktorjev znanosti, leta 1995 že 548 magistrrov in specialistov ter 199 doktorjev znanosti, leta 1996 pa 595 magistrrov in specialistov ter 238 doktorjev znanosti. Število diplomantov se je povečalo zaradi povečevanja vpisa na začetku tega desetletja in izboljšane prehodnosti med letniki.

1.1.7. Dolgoletna stagnacija števila diplomantov je opazna tudi pri *izobrazbeni strukturi prebivalstva*. Ob popisu prebivalstva leta 1991 je imelo 10,6% oseb višjo ali visoko izobrazbo. Po podatkih iz AKP-ADS se je delež višje- in visokošolsko izobraženih oseb v tem desetletju ustalil med 10% in 11%; manjše nihanje lahko pripišemo nihanju vzorca, vsekakor pa se delež ne povečuje. Podobno je tudi pri deležu višje- in visokošolsko izobraženih med delovno aktivnim prebivalstvom in se giblje med 14,6% ter 16,2%. Delež višje- in visokošolsko izobraženih med brezposelnimi osebami je v tem desetletju dosegel višek leta 1992 (7,6%), od tedaj pa se zmanjšuje in je v letu 1996 znašal 5,6%. Delež višje- in visokošolsko izobraženih se povečuje med osebami, starimi 30 let v letu opazovanja: leta 1991 je bil 13,6%, leta 1996 pa 16,5%. Ti deleži so ob mednarodnem primerjanju relativno skromni ter opozarjajo, kako nujno je pospešiti visokošolsko izobraževanje in povečati število diplomantov. V prebivalstvu nad 25 leti starosti so bili deleži oseb s terciarno izobrazbo v nekaterih tujih državah že ob koncu prejšnjega desetletja taki: 6% Portugalska, 12,6% Litva, 13,7% Estonija, 14% Irska, 17% Belgija, Avstrija, Danska.

1.1.8. Primerjava podatkov Republiškega zavoda za zaposlovanje o prostih delovnih mestih in o brezposelnosti za leto 1996 kaže na pomanjkanje diplomantov praktično za vse poklice z visoko izobrazbo. Če upoštevamo le tiste poklice, pri katerih se je pojavilo več kot 30 prostih delovnih mest ali čez 30 brezposelnih, so bile relativno največje potrebe po diplomantih akademije za glasbo, po učiteljih in inženirjih najrazličnejših strok, učiteljih razrednega pouka, zdravnikih in pravniki. Manjši presežki so se pokazali le pri diplomantih iztekajočih se višješolskih programov, kot so ekonomisti (usmeritev za turizem in za mednarodne ekonomske odnose), socialni delavci in varnostni inženirji.

1.2. Razvoj študijskih programov oziroma visokošolskih zavodov

1.2.1. *Dodiplomski študijski programi*. Nova visokošolska zakonodaja je povzročila temeljito preoblikovanje študijskih programov. Opravljeno je bilo v zakonskem roku do začetka leta 1996. Tako imamo v Sloveniji danes 131 študijskih programov za pridobitev univerzitetne in 53 študijskih programov za pridobitev visoke strokovne izobrazbe. Študij poteka na vseh področjih, ki jih vsebuje mednarodna klasifikacija ISCED (arhitektura in urbanizem; družboslovje; humanistične vede; izobraževanje in izobraževanje učiteljev; kmetijstvo, gozdarstvo; matematika in računalništvo; medicina in zdravstvo; množične komunikacije; naravoslovje; poslovanje, upravljanje in menedžment; pravo; promet in zveze; religija in teologija; rekreacija, socialno skrbstvo, varstvo; storitvene dejavnosti; tehniške vede; upodablajoče in uporabne umetnosti; klasifikacija se prav zdaj posodablja; glej 3.5). V zadnjih letih so nastali nekateri univerzitetni (gospodarsko inženirstvo, komunikologija, kulturologija, mikrobiologija, prevajalstvo, restavracijsko, tehnologija prometa, vzhodnoazijske študije) oziroma strokovni (grafična tehnika, hotelirstvo in turizem, konfekcijska tehnika, laboratorijska biomedicina, porodniško-ginekološka zdravstvena nega, praktična matematika) študijski programi, kakršni v Sloveniji dotlej niso potekali.

1.2.2. Podobno velja za *podiplomske študijske programe*. Po prilagoditvi novim zakonskim določbam imamo v Sloveniji 54 študijskih programov za pridobitev specializacije ter 115 za pridobitev magisterija. Na vseh ključnih znanstvenih področjih si je mogoče pridobiti tudi doktorat znanosti. Med podiplomskimi študijskimi programi, ki so nastali po uveljavitvi nove zakonodaje, so vsebinske novosti, kot npr. antropologija vsakdanjega življenja,

biotehnologija, biokemija in molekularna biologija, socialno delo v skupnosti, varstvo naravne dediščine, varstvo okolja ipd., med specialističnimi programi pa npr. fizikalno izobraževanje, mednarodni odnosi, supervizija v izobraževanju ipd.

Med letoma 1991 in 1996 so se dodatno razvile in razširile oblike podiplomskega študija, ki so izrazito raziskovalno usmerjene (magistrski in doktorski študij). Nova visokošolska zakonodaja ter univerzitetni statuti omogočajo neposreden prehod iz magistrskega v doktorski študij, kar naj bi predvsem spodbujalo in pospeševalo zgodnejšo pridobitev doktorata in povečalo njegovo mednarodno primerljivost. Na razmah podiplomskega študija kaže hitro večanje števila magistrandov in doktorandov, po drugi strani pa postaja ta študij tudi vse bolj razvejen, nepregleden in nepovezan, kar neugodno vpliva na kakovost in interdisciplinarnost. To onemogoča tudi ureditev materialnih razmer in financiranje podiplomskega študija. Proračunska sredstva za podiplomski študij, ki so zagotovljena v Ministrstvu za šolstvo in šport, zadoščajo le za najosnovnejše stroške, v razpis za sofinanciranje študijskih programov, ki ga je za leto 1996/97 pripravilo Ministrstvo za znanost in tehnologijo, pa se je uvrstilo le 45 programov (33 na Univerzi v Ljubljani, 12 na Univerzi v Mariboru).

1.2.3. *Novi visokošolski zavodi.* Od leta 1968, ko je bila ustanovljena Višja tehniška varnostna šola, pa do leta 1993 v Sloveniji ni bil ustanovljen noben nov visokošolski zavod. Zastoj je prekinila ustanovitev Visoke šole za zdravstvo Univerze v Mariboru; ta je v študijskem letu 1993/1994 vpisala prvo generacijo študentov.

Po uveljavitvi Zakona o visokem šolstvu so se nekatere velike fakultete obeh univerz organizacijsko preuredile v več manjših (na Univerzi v Ljubljani: Fakulteta za farmacijo, Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo, Fakulteta za matematiko in fiziko, Naravoslovnotehniška fakulteta, Fakulteta za arhitekturo, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Fakulteta za elektrotehniko, Fakulteta za računalništvo in informatiko; na Univerzi v Mariboru pa Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, Fakulteta za gradbeništvo, Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo in Fakulteta za strojništvo); nekatere visoke šole so postale fakultete (Fakulteta za pomorstvo in promet UL, Fakulteta za kmetijstvo UM), preostale višje šole pa so se bodisi preoblikovale v visoke strokovne šole (Visoka upravna šola) bodisi prenehale delovati (Višja tehniška varnostna šola; študij poslej poteka na Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo UL). Višja šola za notranje zadeve se je preoblikovala v visoko strokovno šolo ter se preimenovala v Visoko policijsko-varnostno šolo. Za zdaj je edini samostojni visokošolski zavod v Sloveniji, ki je uporabil zakonsko določilo o pridruženem članstvu in je skladno s Statutom Univerze v Ljubljani njena pridružena članica.

Nova zakonodaja je mogočila tudi ustanovitev prvih samostojnih visokošolskih zavodov: Fakultete za znanosti o okolju v Novi Gorici; Fakultete za podiplomske humanistične študije v Ljubljani; Visoke šole za hotelirstvo in turizem v Portorožu, Mestne šole za slikanje in risanje v Ljubljani; Visoke šole za management v Kopru in Visoke šole za podjetništvo v Portorožu.

Skladno z Odlokom o preoblikovanju Univerze v Ljubljani (Ur. l. RS, št. 82/94 in 77/95) na njej deluje 20 *fakultet* (Biotehniška fakulteta, Ekonomska fakulteta, Fakulteta za arhitekturo, Fakulteta za družbene vede, Fakulteta za elektrotehniko, Fakulteta za farmacijo, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo, Fakulteta za matematiko in fiziko, Fakulteta za pomorstvo in promet, Fakulteta za računalništvo in

informatiko, Fakulteta za strojništvo, Fakulteta za šport, Filozofska fakulteta, Medicinska fakulteta, Naravoslovnotehniška fakulteta, Pedagoška fakulteta, Pravna fakulteta, Teološka fakulteta, Veterinarska fakulteta), 3 *umetniške akademije* (Akademija za glasbo, Akademija za gledališče, radio, film in televizijo, Akademija za likovno umetnost) in 3 *visoke strokovne šole* (Visoka šola za socialno delo, Visoka šola za zdravstvo, Visoka upravna šola). Skladno z Odlokom o preoblikovanju Univerze v Mariboru (Ur. l. RS, št. 82/94, 77/95 in 56/96) na njej deluje 9 *fakultet* (Ekonomsko-poslovna fakulteta, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, Fakulteta za gradbeništvo, Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo, Fakulteta za kmetijstvo, Fakulteta za organizacijske vede, Fakulteta za strojništvo, Pedagoška fakulteta, Pravna fakulteta) in 1 *visoka strokovna šola* (za zdravstvo), od leta 1996 pa je spet njena članica Univerzitetna knjižnica.

1.3. Razvoj raziskovalnega, umetniškega in strokovnega dela na visokošolskih zavodih

1.3.1. *Integracija raziskovalnega, umetniškega in strokovnega dela.* Raziskovalno, umetniško in strokovno delo je integralno povezano s pedagoškim in je podlaga za kakovostno izobraževanje po študijskih programih. Povezanost omogoča ustvarjanje in učinkovito prenašanje znanja ter razvijanje posameznikovih sposobnosti; oboje Slovenija potrebuje za razvoj, konkurenčnost in mednarodno primerljivost.

1.3.2. *Raziskovalna usmerjenost univerz in habilitacijskih meril.* Tradicionalno, zlasti pa po letu 1991 in po uveljavitvi Zakona o visokem šolstvu (1993) obe slovenski univerzi in njune članice *usmerjajo delo v oblikovanje raziskovalnega tipa univerze*. Takšno usmeritev sta obe univerzi sprejeli kot dolgoročno in jo določili za temelj svojega poslanstva. Raziskovalna usmerjenost in spodbujanje vrhunškega umetniškega ter strokovnega dela se odražata v *habilitacijskih merilih*. Univerza v Ljubljani je, kar je napovedala ob sprejemanju zakona, že uvedla precej strožja merila, kot jih je uporabljala v prejšnjem obdobju.

1.3.3. *Razvoj in širina temeljnih raziskovalnih, umetniških in strokovnih področij.* Razvoj raziskovalnega dela v visokem šolstvu je zajel vsa pomembna področja znanosti, ved in strok: humanistiko, družboslovje, naravoslovje, medicino, biotehniko in tehniko. Primerljivo široko in poglobljeno se je razvijalo umetniško in strokovno delo na umetniških akademijah in visokih strokovnih šolah oziroma programih. Celotna raziskovalna, umetniška in strokovna dejavnost je tako zajela ves spekter mednarodne klasifikacije ISCED (gl. 1.2.1 in 3.5.). Razvoj je viden tudi v organizacijski strukturi visokošolskih zavodov in njihovih enot, zlasti v reorganizacijah po sprejemu Zakona o visokem šolstvu (prim. 1.2.3.) in pri kadrovskem razvoju (glej 1.4.1). V visokošolskih zavodih je bilo ustanovljenih tudi več raziskovalnih inštitutov.

1.3.4. *Neposredni rezultati raziskovalnega, umetniškega in strokovnega dela (konkurenčni raziskovalni projekti, znanstveni tisk).* V visokem šolstvu je bil zaposlen sorazmerno največji odstotek raziskovalcev, ki so delali v konkurenčnih raziskovalnih projektih v slovenskem prostoru, bodisi kot njihovi nosilci bodisi kot sodelavci. Na tem področju je delovalo tudi največ raziskovalnih skupin in mladih raziskovalcev. Med registriranimi raziskovalci v Sloveniji je več kot 40% takšnih, ki so zaposleni v visokem šolstvu, približno tak pa je tudi delež visokošolskih učiteljev med vsemi zaposlenimi v raziskovalno-razvojni dejavnosti v Sloveniji. Delež obeh slovenskih univerz v raziskovalnih projektih, ki se financirajo prek Ministrstva za znanost in tehnologijo, je bil v letih 1995 in 1996 nekoliko manj kot 40%.

Razmeroma velik je odstotek diplomantov, magistrrov in doktorjev znanosti, ki so končali študij s sodelovanjem v raziskovalnem projektu. Samo z delom v konkurenčnih projektih, končanih v letu 1995, si je znanstveni naslov pridobilo več kot 2000 kandidatov, od tega več kot 300 doktorandov.

Na univerzah oziroma visokošolskih zavodih je izhajal velik del domačega znanstvenega tiska (periodičnega, občasnega, knjižnega). Tu, precej pa tudi v tujem znanstvenem in strokovnem tisku (članki, monografske publikacije, sestavki v knjigah in zbornikih), so bila objavljena številna spoznanja raziskovalnega dela. Med visokošolskimi učitelji je tudi precej dobitnikov državnih in tujih znanstvenih, kulturno-umetniških, pedagoških itd. nagrad in priznanj.

1.3.5. *Mednarodni raziskovalni projekti.* Med letoma 1991 in 1996 je sodelovanje visokošolskih zavodov v mednarodnih raziskovalnih projektih naraščalo. Ti projekti so čedalje pomembnejši del raziskovalne dejavnosti visokega šolstva. Uveljavljajo se tudi kot oblika dela, ki spodbuja njegovo kakovost in omogoča mednarodno konkurenčnost. Poleg razvejene mednarodne raziskovalne dejavnosti, vzpostavljene prek bilateralnega in multilateralnega sodelovanja naših visokošolskih zavodov s tujimi, sta se slovenski univerzi oziroma samostojni visokošolski zavodi uspešno vključili v programe Evropske unije, npr. PECO, COPERNICUS, COST, EUREKA, 3. in 4. okvirni program, CoLos (prim. tudi 1.4.3).

1.4. Razvoj dejavnosti, potrebnih za razvoj in učinkovito delo visokega šolstva

1.4.1. *Kadrovski razvoj v visokem šolstvu.* Raziskovalno, umetniško in strokovno delo opravljajo predvsem visokošolski učitelji (docenti, izredni in redni profesorji, na visokih strokovnih šolah tudi predavatelji in višji predavatelji), pri delu pa sodelujejo visokošolski sodelavci (asistenti oziroma asistenti stažisti) in drugi strokovnjaki. Od leta 1991 do leta 1996 se je število visokošolskih učiteljev povečalo s 1530 na 1722, visokošolskih sodelavcev pa s 1108 na 1353. Upokojilo se je 238 visokošolskih učiteljev, na novo pa se jih je zaposlilo 582.

Za pomlajevanje sta posebej pomembna dva projekta: »asistenti stažisti« (MŠŠ) – na visokošolske zavode je bilo nameščenih 345 mladih strokovnjakov, in »mladi raziskovalci« (MZT) – nameščenih jih je bilo 527. Oboji sodelujejo pri izvedbi vaj pri posameznih predmetih, raziskovalno aktivni so tudi pri izbranem podiplomskem študiju. Žal se število mladih raziskovalcev iz leta v leto zmanjšuje. Pri pomlajevanju učiteljskih vrst je bila zlasti pomembna tudi sistemska zagotovitev vzporedne namestitve ob napovedani upokojitvi.

1.4.2. *Knjižnice in informacijski sistem.* Celovit in organiziran knjižnično-informacijski sistem je nujna infrastrukturna sestavina visokega šolstva. V letih 1991 do 1993 so dejavnost treh za visoko šolstvo osrednjih slovenskih knjižnic (Narodna in univerzitetna knjižnica - NUK Ljubljana, Centralna tehniška knjižnica - CTK Ljubljana, Univerzitetna knjižnica Maribor - UKM) po deležih sofinancirala Ministrstvo za šolstvo in šport, Ministrstvo za znanost in tehnologijo ter Ministrstvo za kulturo. Po sklepu Vlade RS je z letom 1994 Ministrstvo za kulturo prevzelo financiranje dejavnosti NUK, Ministrstvo za šolstvo in šport pa CTK in UKM. Od leta 1995 ministrstvi sofinancirata tudi delovanje nemške knjižnice v okviru CTK. Po letu 1992 Ministrstvo za šolstvo in šport posebej financira nakup tuje literature, povezovanje v knjižnično-informacijske sisteme in posodabljanje visokošolskih knjižnic, ki so organizacijske enote visokošolskih zavodov. V tem obdobju se je število

knjižničnih enot povečalo z 2.145.679 v letu 1991 na 2.660.462 v letu 1996 oziroma za 24%. V letu 1995 je bil uresničen zahteven projekt Metulj, ki je zagotovil prepotrebno infrastrukturo in informacijsko povezavo Univerze v Ljubljani in vseh njenih članic. V letu 1996 se je nadaljevala postavitve komunikacijske mreže na Univerzi v Ljubljani, vključno s Fakulteto za pomorstvo in promet v Portorožu, senat Univerze v Ljubljani je aprila tega leta sprejel sklep o ustanovitvi univerzitetne knjižnice Ljubljana, ter posodobitev računalniškega sistema na Univerzi v Mariboru. UKM - bila je samostojen zavod - je tega leta postala članica Univerze v Mariboru.

1.4.3. *Mednarodna dejavnost.* Osrednji mednarodni program prve polovice devetdesetih let, v katerem je Slovenija uspešno nastopila, je Tempus. Program poteka ob Pharovi finančni podpori in je namenjen predvsem vsebinski prenovi študijskih programov, sodobni opremljenosti ter izmenjavi visokošolskih učiteljev in študentov. Med letoma 1991 in 1996 je bilo Sloveniji zaupanih 52 Tempusovih projektov. Ta program se bo še nadaljeval, predvidoma do konca desetletja, vzporedno z njim pa že potekajo priprave za vstop Slovenije v redne izobraževalne programe Evropske unije (Socrates, zlasti Erasmus). Naša država je bila leta 1993 ena izmed ustanovitvenih članic srednjevropskega programa Ceepus, prek katerega je samo v študijskem letu 1995/96 v meduniverzitetni izmenjavi sodelovalo 130 visokošolskih učiteljev oziroma študentov. - Od študijskega leta 1993/94 je po projektu gostujočih profesorjev, ki se financira iz proračuna Republike Slovenije, na naših univerzah predavalo 84 univerzitetnih profesorjev iz 17 držav. Na naših univerzah deluje 18 tujih lektorjev, 30 naših lektorjev in učiteljev jezika pa deluje na univerzah v 18 državah z vsega sveta. - Med pomembnejšimi dogodki zadnjih let je treba omeniti sprejem Univerze v Ljubljani v Utrechtsko mrežo (1995) ter njeno vključitev med 10 evropskih univerz, ki so jih obiskale in ocenile posebne komisije Evropske rektorske konference (CRE; študijsko leto 1995/96).

Slovenija je poleg tega aktivno sodelovala tudi v Odboru za visoko šolstvo in raziskovanje Sveta Evrope ter bila gostitelj štirih njegovih svetovalnih misij (1992, 1994, 1995, 1996), bila pa je tudi soorganizator nekaterih pomembnih mednarodnih posvetovanj o visokem šolstvu: *Quality Assurance and Accreditation in Higher Education* (Ljubljana, marec 1994, skupaj z EU in OECD), *2nd Joint Meeting of the ENIC and NARIC Networks* (Ljubljana, junij 1995, skupaj s Svetom Evrope in UNESCO-CEPES), *Interaction between Education, Training and Labour Market* (Bled, junij 1995, skupaj z OECD), *Higher Education and Human Rights* (Ljubljana, oktober 1995, skupaj s Svetom Evrope), *The Development of Higher Education Policy and Planning* (Bled, julij 1996, skupaj s Svetom Evrope). Slovenija je aktivno sodelovala pri pripravi in sprejemu *Konvencije o vzajemnem priznavanju visokošolskih kvalifikacij v Evropski regiji* (1997).

1.4.4. *Študentski domovi in obštudijske dejavnosti študentov.* Ob začetku študijskega leta 1991/92 je v študentskih domovih v Sloveniji lahko prebivalo 8.116 študentov, od tega v Ljubljani 5.868, v Mariboru 2.037, v Kranju pa 211. V petih letih so se s prenovitvami in novimi stavbami te zmogljivosti povečale, tako da danes lahko v študentskih domovih prebiva 8.792 študentov, od tega v Ljubljani 6.318, v Mariboru 2.048, v Kranju 296. Skoraj 1.000 dodatnih mest za študente je bilo v tem obdobju na voljo tudi v slabše zasedenih dijaških domovih. Novi pridobitvi za Univerzo v Ljubljani sta bili nakup in adaptacija stavbe na Topniški ulici (392 mest) ter blok XIV (196 mest) v Rožni dolini, za Univerzo v Mariboru pa nova stavba v Kranju (za študente Fakultete za organizacijske vede Univerze v Mariboru, 186 mest) in obnovljeni študentski domovi v Mariboru (15 mest v letu 1996, 70 v letu 1997, projekt se bo nadaljeval). V letu 1996 je bil študentski dom končno odprt tudi na Obali (130

mest). Nove pridobitve je skoraj v celoti omogočil program šolskega tolarja. V študentskih domovih po Sloveniji so bila izvedena tudi nekatera večja obnovitvena dela (izvedba dvokapnic na ravnih strehah in pridobitev novih sob, popolna prenova bloka V v Rožni dolini). Jeseni 1996 je bil pripravljen prvi razpis za pridobitev koncesije za študentske domove; pripravljena je prva koncesijska pogodba, v kateri bo zagotovljenih najmanj 65 mest za študente. - V Ljubljani je bila leta 1992 obnovljena športna dvorana v Rožni dolini. V Mariboru je bila 1995 dograjena Univerzitetna športna dvorana (3800 m²), ki je največji visokošolski športni objekt v državi. Leta 1996 je Fakulteta za organizacijske vede Univerze v Mariboru pridobila novo športno dvorano (700 m²), v športni dvorani študentskega naselja pa je bil prenovljen fitness center. Leta 1996 je bilo ustanovljeno Slovensko univerzitetno športno združenje in se vključilo v mednarodno športno zvezo (FISU 1997). Ob graditvi bloka XIV pa so bili leta 1996 v Ljubljani zagotovljeni novi prostori radiu Študent (640 m²).

1.5. Proračunsko financiranje visokega šolstva

1.5.1. *Splošna gibanja; resorni viri; delež v BDP.* Največji delež sredstev iz državnega proračuna se zagotavlja prek Ministrstva za šolstvo in šport; Ministrstvo za znanost in tehnologijo je udeleženo pri raziskovalnem delu, delno pri podiplomskem študiju in mladih raziskovalcih, posodabljanju opreme, periodiki, strokovnih srečanjih in pri nekaterih investicijah, manj pa tudi druga ministrstva (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo, Ministrstvo za obrambo, Ministrstvo za zdravstvo itd.). Proračunsko financiranje dejavnosti Visoke policijsko-varnostne šole poteka prek Ministrstva za notranje zadeve. Pri obsegu proračunskih sredstev je bilo v zadnjih petih letih upoštevano povečano število vpisnih mest in vseh študentov. Tako se je najbolj povečal delež sredstev MŠŠ za financiranje študijske dejavnosti, vključno s sredstvi za podiplomski študij, asistente stažiste in računalniške centre univerz. S proračunom so bila zagotovljena še posebna sredstva za financiranje in vzdrževanje infrastrukturne opreme (računalniški sistem univerz, akademska komunikacijska mreža, oprema za službo za vpis, oprema za visokošolske knjižnice). Na podlagi Zakona o visokem šolstvu je bila leta 1994 uvedena pomembna novost, in sicer sistemsko financiranje materialnih stroškov individualnega raziskovalnega dela visokošolskih učiteljev in sodelavcev, kar vpliva zlasti na izboljšanje kakovosti v visokem šolstvu. Povečal se je tudi obseg sredstev za financiranje gostujočih profesorjev – to se je začelo že leta 1993.- Na podlagi sklenjene kolektivne pogodbe se od konca leta 1992 zagotavljajo sredstva za regres za letni dopust, jubilejne nagrade, odpravnine in tehnološke presežke. Sprejem Zakona o razmerjih plač delavcev v javnih zavodih, državnih organih in organih lokalnih skupnosti (1994) je znatno vplival na povečanje sredstev za visoko šolstvo. Zaradi uveljavitve novega plačnega sistema in pravilnika o napredovanju, ki ga določi pristojni organ univerze oziroma samostojnega visokošolskega zavoda s soglasjem Sveta za visoko šolstvo Republike Slovenije, ter ob upoštevanju povečanega obsega dejavnosti so se proračunska sredstva MŠŠ med letoma 1994 in 1996 povečala za 40%. Od leta 1992 so s proračunom zagotovljena tudi posebna sredstva za študentsko prehrano, in sicer prek Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve. - Rast vseh proračunskih sredstev, namenjenih visokošolski dejavnosti, nam kaže tudi primerjava deležev v bruto družbenem proizvodu. Od leta 1993 se je ta delež ustalil pri skoraj 1,2% BDP (povprečje držav OECD je 1,4% BDP). Če jih preračunamo na študenta rednega študija, so v letu 1991 znašala 3.266 USD, leta 1996 pa 5.961 USD.

1.5.2. *Investicije.* Po letu 1991, predvsem pa s šolskim tolarjem po letu 1994, so bile realizirane nekatere večje investicije v prostore visokošolskih zavodov. Leta 1991 je bila obnovljena podstreha s kabineti (1000 m²) na tedanjem Oddelku za kemijo in kemijsko tehnologijo FNT Univerze v Ljubljani. Leta 1993 je bila končana adaptacija stavbe na Zavetiški ulici, v kateri sta dobila prostor (800 m²) oddelka za arheologijo in etnologijo Filozofske fakultete UL. Tega leta je bila predana v uporabo nova stavba Biološkega središča (5300 m² za pedagoško delo, knjižnica, laboratoriji, kabineti), ta pridobitev pa je na prenapolnjeni Filozofski fakulteti sprostil 1700 m². Odkupljeni so bili prostori za oddelek za oblikovanje Akademije za likovno umetnost UL, pripravljen pa je bil tudi investicijski načrt, s katerim bi bilo mogoče do leta 1999 odpraviti še druge prostorske težave. Leta 1994 sta bili zgrajeni novi veliki predavalnici (250 oziroma 180 sedežev) na Ekonomski fakulteti UL. Leta 1995 se je začela prenova zgradbe Rektorata in Pravne fakultete UL in graditev komunikacijskega trakta. Po predvideni rešitvi velike prostorske stiske te fakultete na novi lokaciji (8340 m² za novo Pravno fakulteto ter še okrog 2500 m² za dodatno visokošolsko dejavnost) bo stara stavba v celoti namenjena osrednjim univerzitetnim nalogam. Leta 1995 je bil dokončan prizidek Fakultete za arhitekturo (2800 m²: 1 velika predavalnica in 3 majhne, knjižnica, risalnica in kabineti; veliko predavalnico uporablja tudi Pravna fakulteta). Leta 1996 je prostorske težave rešila Visoka šola za socialno delo, zadnji visokošolski zavod v Sloveniji brez lastnih prostorov (2000 m², predavalnice, knjižnica, kabineti, upravni prostori). Tega leta se je začela prepotrebna graditev prizidka s predavalnicami in knjižnico na Fakulteti za družbene vede UL oziroma Visoki upravni šoli UL (8000 m² FDV, 5100 VUŠ, končana predvidoma 1998), plavalnega bazena s predavalnico, laboratoriji in kabineti na Fakulteti za šport (2250 m², končana predvidoma 1997) ter prizidka Fakultete za farmacijo (2000 m², končana predvidoma 1998). Na Univerzi v Mariboru pa se od leta 1995 prenavlja stavba za rektorat (7000 m²), v katerem bo tudi 11 predavalnic oziroma drugih prostorov, namenjenih študiju; dela bodo končana predvidoma 1998. Ob ustanovitvi Visoke zdravstvene šole (1993) so bili urejeni univerzitetni prostori (dve nadstropji v stavbi na Žitni 15); del prostorov pa do konca 1997. leta še uporablja Zdravstveni dom Maribor. Leta 1995 je bil urejen del prostorov Fakultete za kmetijstvo UM na Pohorskih dvorih, namenjenih praktičnemu delu. Postavitev nove Fakultete za organizacijske vede Kranj Univerze v Mariboru (5300 m²) bo končana jeseni 1997. Zakon o zagotavljanju sredstev za nekatere nujne razvojne programe RS v vzgoji in izobraževanju predvideva do leta 1999 še rešitev prostorskih težav Visoke šole za zdravstvo, Akademije za gledališče, radio, film in televizijo, Fakultete za matematiko in fiziko in Fakultete za kemijo in kemijsko tehnologijo UL; hiter razvoj visokega šolstva v zadnjih letih postavlja še dodatne zahteve. Pripravlja se investicija v graditev knjižnice (Zakon o izgradnji univerzitetne knjižnice v Ljubljani, 1994), v kateri je del prostorov namenjen za delovanje univerzitetne knjižnice.

2. Cilji visokega šolstva

2.1. Opredelitev strateških ciljev visokega šolstva v Republiki Sloveniji

Temeljni cilj razvoja visokega šolstva v Republiki Sloveniji je omogočiti čim večjemu deležu prebivalstva pridobitev kvalitetne dodiplomske ter podiplomske izobrazbe; ta je bistven dejavnik ekonomskega, socialnega in kulturnega razvoja ter ohranitve nacionalne identitete. Pridobivanje takšne izobrazbe je mogoče le na podlagi znanstvenega, umetniškega in strokovnega delovanja univerz in samostojnih visokošolskih zavodov, odprtih v regijo in svet. Izhodišča za podrobnejše opredeljevanje ciljev visokega šolstva so usmeritve in strategije Republike Slovenije, zato je te cilje treba soočiti in uskladiti tudi z drugimi nacionalnimi programi in strategijami.

2.2. Dostopnost do visokošolskega izobraževanja in njegovi učinki

2.2.1. Sedanja struktura delovnega prebivalstva z višjo, visoko oziroma podiplomsko stopnjo izobrazbe ne ustreza razvojnim ciljem Republike Slovenije in je posledica dolgoletnega stagniranja števila diplomantov. To število se je opazno povečalo šele v zadnjih dveh letih, predvsem zaradi povečanega vpisa novincev na začetku tega desetletja in nekoliko manjšega osipa. Ob upoštevanju razvoja v drugih evropskih državah si je ob nadaljnjem povečevanju obsega vpisa v terciarno izobraževanje, zmanjšanju osipa in izboljšanju kvalitete študija treba postaviti za cilj, da bo imelo *na začetku naslednjega desetletja več kot 20% zaposlenega prebivalstva višjo, visoko oziroma podiplomsko stopnjo izobrazbe, v drugi polovici desetletja pa okrog 25%*. Brez intenzivnega pospeševanja visokošolskega izobraževanja in večjega števila diplomantov lahko postane naš zaostanek za evropskimi državami kritičen, čeprav je delež novincev v primerjavi z drugimi državami že zelo ugoden. Ob upoštevanju trenutne izobrazbene strukture zaposlenih oziroma upokojevanja bo takšen delež mogoče doseči, če se bo zaposlilo *okrog 8.000 novih diplomantov na leto*.

2.2.2. V terciarnem izobraževanju najmanj za nadaljnjih deset let ni mogoče niti pričakovati niti dopustiti, da bi se število študentov zmanjšalo; nasprotno, *število študentov se mora še povečati*. Če upoštevamo gibanje generacij devetnajstletnikov (teoretična starost za vstop v terciarno izobraževanje), bomo imeli za naše razmere zelo velike generacije s po okrog 30.000 mladih, ki so značilne za sedanje obdobje, prav do leta 2000. Do študijskega leta 2007/08 se bodo zmanjšale na okrog 25.000, do študijskega leta 2010/11 pa na 21.500 mladih. Hkrati z *zmanjševanjem generacij se mora povečevati njihova udeležba v izobraževanju*. Da bi v Republiki Sloveniji omogočali pravico do izobraževanja in dosegli visoko stopnjo vključenosti v terciarno izobraževanje, kakršna je značilna za razvite države, strateško pa je še zlasti pomembna za države z manjšim številom prebivalstva, moramo načrtovati, da bomo na začetku naslednjega desetletja *imeli vsaj 30 študentov na 1000 prebivalcev*. Opazno zmanjšanje generacij, ki bo na visokošolskih zavodih zaznavno v drugi polovici naslednjega desetletja, na nekaterih pa zaradi specifičnosti študijskih področij že nekoliko prej, mora spremljati postopno *uvajanje ugodnejših študijskih razmer ter zagotavljanje nadaljnega stabilnega delovanja visokošolskih zavodov*.

2.2.3. *Prehod iz sekundarnega v terciarno izobraževanje* se je po letu 1991 zelo povečal, prav tako pa raste tudi vključenost mlajših generacij v tistih oblikah sekundarnega izobraževanja, ki omogočajo prehod v terciarno izobraževanje. *Mladim generacijam* je treba ustvariti možnosti za kar najbolj *intenziven razvoj njihovih sposobnosti*, zato je treba *delež generacij, ki se vključujejo v terciarno izobraževanje, še povečati*. Za splošno načelo pri tem velja, da moramo po zgledu drugih držav, ki imajo ali načrtujejo v naslednjih letih približno 50% vključenost mladih v različne oblike terciarnega izobraževanja (tako v njegov univerzitetni kot v neuniverzitetni sektor), tudi sami razvijati takšne oblike, ki so v našem okolju smiselne in jih resnično zmoremo. Če hočemo zagotavljati *optimalno kvaliteto izobraževanja in nizek osip*, bo tudi v prihodnje *del izobraževanja potekal v univerzitetnih programih*, drugemu delu prihajajočih generacij je treba zagotoviti *kakovostno terciarno strokovno oziroma poklicno izobrazbo*, v celoti pa poskrbeti za *uveljavitev vseživljenjskega izobraževanja tudi v visokem šolstvu*. Vse oblike terciarnega izobraževanja je treba prilagajati evropski in svetovni ravni.

2.2.4. *Dodiplomski študij* bo še naprej najboljše področje visokega šolstva. *Razmerje med rednim in izrednim študijem je treba čim bolj prilagoditi možnostim posameznih skupin študentov*. Temeljna oblika visokošolske študijske dejavnosti je redni študij. Visokošolski zavodi organizirajo izredni študij samo na tistih študijskih področjih, ki takšno obliko izvedbe strokovno dopuščajo in kjer lahko zagotovijo enake oziroma z rednim študijem primerljive študijske dosežke. Izredni študij mora biti namenjen predvsem študentom, ki zaradi zaposlitve oziroma drugih razlogov ne morejo sodelovati pri rednem študiju. Vpis naj se omejuje le, kadar za kakovostno izvajanje študijskega programa ni ustreznih prostorskih in kadrovskega zmogljivosti ali če so potrebe po diplomantih jasno določene.

Pri rednem študiju je treba postopoma odpraviti *omejevanje vpisa na večini študijskih področjih*, podobno kot v drugih evropskih državah in ob upoštevanju tamkajšnjih deležev vpisanih študentov na posameznih študijskih področjih. Pri tem je treba premišljeno upoštevati sedanje specifične okoliščine (položaj v gospodarstvu, zaposlitvene možnosti, poklicne perspektive in status ipd.), ki vplivajo na skrajnosti v vpisnih gibanjih, od prevelikega upadanja na enih študijskih področjih do prevelikega povečevanja zanimanja na drugih, ter naše razvojne in zaposlitvene potrebe v prihodnosti. Prehitra sprostitev vpisa zaradi omejenih materialnih in kadrovskega zmogljivosti ni mogoča ali bi vsaj ogrozila kvaliteto študijskega dela, zaradi velike neuravnoteženosti med študijskimi interesi sedanjih generacij in možnostmi zaposlovanja pa tudi ni priporočljiva. Zato se kot pogoj za sprostitev vpisa najprej narekuje *bolj sistematično informiranje in svetovanje kandidatov za študij*, kar mora potekati na ravni univerze, na njenih članicah in že v srednjih šolah, kot usmerjevalno prvo pri izbiri študijskega programa pa je treba vpeljati ustrezne mehanizme tudi v *študentsko politiko*. Te dejavnosti morajo zagotoviti tudi stabiliziranje razmer na tistih nacionalno pomembnih študijskih področjih, na katerih v zadnjem času opažamo zmanjševanje števila študentov (nekatera področja tehnike). Posebno pozornost je treba nameniti vpisovanju *študentov s posebnimi potrebami* in odpravljanju prostorskih, didaktičnih in drugih ovir pri njihovem študiju.

Pri *načrtovanju in vsakoletnem določanju vpisnih mest na posameznih študijskih področjih* je poleg sedanjih kadrovskega in materialnih zmogljivosti visokošolskih zavodov, zanimanja kandidatov ter zaposlitvenih potreb treba kot dodatni kazalec upoštevati tudi deleže vpisanih študentov po področjih v drugih evropskih državah. V primerjavah z državami EU smo npr. po deležu študijskih mest za redni študij poslovnih in družbenih ved ter tehnike zelo visoko,

relativno nizek pa je pri nas delež vpisanih npr. na naravoslovnih študijskih področjih ter v matematiki in računalniških vedah. Med naštetimi področji veljajo pri nas omejitve vpisa le za posamezne programe iz poslovnih in družbenih ved. Nezačuden delež vpisa na nekaterih študijskih področjih je zaradi premajhnega zanimanja kandidatov, to pa narekuje ob *sistematičnem informiranju in svetovanju* ter *ustrezni študentski politiki* tudi *programske spremembe in predstavitevno delovanje*, ki je v pristojnosti visokošolskih zavodov. Na nekaterih področjih so, podobno kot v tujini, omejitve povezane z zahtevnostjo in zaposlitvenimi možnostmi (medicina, zdravstvo, umetnost), vendar še niso izrabljene možnosti za uveljavitev različnih oblik terciarnega izobraževanja, ponekod pa se vpis še vedno omejuje zaradi nezadostnih prostorskih in kadrovskih možnosti (npr. pravo, tuji jeziki). *Število mest za redni študij, ki se financirajo iz proračunskih sredstev, bo torej treba v celoti še povečati, zlasti za visokošolski strokovni študij, kljub temu pa bodo na nekaterih študijskih področjih omejitve neizogibne, vsaj toliko časa, dokler ne bo doseženo večje ravnotežje med namerami ter študijskimi in zaposlitvenimi možnostmi.* Ob tem je treba dopustiti vpis tudi zunaj obsega vpisnih mest, ki se financirajo v okviru nacionalnega programa. *Na študijskih področjih, kjer je takšno ravnotežje že doseženo, ali pa tam, kjer je število kandidatov za redni študij glede na potrebe premajhno, je treba v proračunsko financiranje postopno vključiti tudi mesta za izredni študij.* Univerze in visokošolski zavodi so dolžni zagotoviti enako kakovost študija in nameniti enako skrb tako študentom rednega kot izrednega študija.

To narekuje postopno odpravljanje razlik v financiranju rednega in izrednega študija. Predvideti je treba postopno proračunsko sofinanciranje izrednega študija, najprej za (mlajše) nezaposlene študente, ki se zaradi omejitve vpisa ne uvrstijo na redni študij. Proučiti je treba tudi uvedbo vsaj simbolične participacije za redni študij. Sedanje zakonske določbe je ne dopuščajo, je pa značilna za večino evropskih držav. Morebitna odločitev zanjo je mogoča le, če jo bodo spremljali ustrezni socialni korektivi. Takšno približevanje obeh oblik študija ne bo uresničljivo brez vlaganja dodatnih sredstev, ta proces pa mora spremljati zmanjšanje osipa in ponudba po trajanju in zahtevnosti različnih, tudi krajših študijskih programov. Pri tem je treba omogočiti hitrejši *razvoj študija na daljavo*, saj je dosedanje poskusno obdobje pokazalo, da je mogoče s to sodobno obliko na nekaterih študijskih področjih dosegati zelo dobre uspehe. Bolj je treba *spodbuditi visokošolsko izobraževanje odraslih*, še zlasti v krajših programih za izpopolnjevanje po diplomi, ki omogočajo *hiter pretok najnovejših znanstvenih in strokovnih spoznanj ter učinkovit način posodabljanja strokovnega znanja že zaposlenih.* V nekaterih evropskih državah takšen študij že pomeni znaten del visokošolske dejavnosti, ki med drugim lahko kompenzira generacijski upad in tako omogoči stabilnejše delovanje visokošolskih zavodov.

2.2.5. *Podiplomski študij* na slovenskih univerzah je potreben temeljite prenovе. Številni podiplomski študijski programi so preveč razdrobljeni, kar onemogoča njihovo sistemsko financiranje. Še bolj kot na dodiplomskem je treba *spodbuditi integracijske procese na tem področju ter tako zagotoviti večjo kakovost in učinkovitost dela.* Sedanja sredstva, ki so neposredno ali posredno namenjena sofinanciranju podiplomskega študija, niso zadostna. Le ob njihovem povečanju ter ob finančnih mehanizmih, ki bodo visokošolske zavode pri izvajanju podiplomskega študija povezovali, spodbujali kvaliteto in sodelovanje z raziskovalnimi inštituti ter uveljavljenimi ustanovami v tujini, je mogoče podpreti prizadevanja za vsebinsko prenovo, ki je v pristojnosti visokošolskih zavodov. Zlasti nujna so večja vlaganja v laboratorije in raziskovalno infrastrukturo in zagotavljanje sredstev za njihovo vzdrževanje in posodabljanje. Temeljni cilj prenovе podiplomskega študija mora biti predvsem *povečanje števila dobro usposobljenih diplomantov, pridobljena podiplomska*

stopnja pa mora biti pogoj za čimprejšnji vstop v samostojno raziskovalno delo, še zlasti v gospodarstvu, ne pa le priznanje za že doseženi opus. Pri nas si kandidati v povprečju pridobijo doktorski naslov pozneje kot v tujini, zato je treba bolj spodbujati podiplomski študij za pridobitev doktorata brez vmesne magistrske stopnje, kar je bilo sistemsko omogočeno z Zakonom o visokem šolstvu (1993) in s statuti obeh univerz (1994). Visoko šolstvo se mora čim prej odločiti o magisteriju kot vse večji posebnosti na poti k pridobitvi doktorata znanosti, saj v sedanji obliki mednarodno ni več primerljiv, ter o vlogi hitro razvijajočega se podiplomskega izobraževanja za pridobitev specializacije. Za podiplomski študij še bolj velja, da lahko kvalitetno poteka samo ob širokem mednarodnem sodelovanju in mednarodni akademski delitvi dela.

Pri nadaljnjem razvoju podiplomskega študija je treba izhajati zlasti iz naslednjih stališč in ocen, ki jih je sprejel Svet za visoko šolstvo RS na seji 30. maja 1996:

Veliko število podiplomskih programov opozarja, da so preveč razdrobljeni, kar ne pospešuje kakovosti študija in zmanjšuje ugled diplom, ki jih univerza podeljuje. Število ur je pri večini na zgornjem robu dovoljenega ali ga celo presega, kar ni vedno utemeljeno v strokovnih razsežnostih študijskega programa. Večji del programov razkriva, da je podiplomski študij mišljen kot pridobivanje pozitivističnega znanja na višji stopnji, le redki so koncipirani kot razvijanje posebnih pogledov in raziskovalnih metod določenega področja, kar pomeni znanstvenega mišljenja. Svet je priporočil nadaljnje izvajanje obravnavanih podiplomskih študijskih programov, predlagal pa je tudi izdelavo enotnega in novega koncepta o tem vprašanju na obeh univerzah. Ta koncept mora biti dovolj širok, da bo pokril vso različnost znanstvenih disciplin, hkrati pa toliko premišljen, da bo onemogočil komercializacijo študija in znanstvenih naslovov. Ko bo tak koncept oblikovan, naj članice univerze vse programe ponovno preučijo in dodelajo, kar ne sme trajati dlje od dveh let. Svet za visoko šolstvo RS pa jih bo pregledal in po potrebi tudi reducirjal na normalno število. Ob konceptualni in vsebinski dodelavi programov je treba pripraviti seznam podiplomskih predmetov (modulov ipd.), ki jih ponuja celotna univerza, ter podiplomskim študentom omogočiti izbiro, hkrati pa je treba oblikovati kreditni sistem študija ter natančneje opredeliti mentorstvo pri podiplomskem študiju; takšno usmerjenost morajo upoštevati tudi nova merila financiranja podiplomskega študija.

2.2.6. Visokošolski zavodi morajo večjo pozornost kot doslej nameniti zmanjševanju študijskega osipa, učinkovitosti ter spremljanju kvalitete študija. V zadnjih letih je opazno povečevanje prehodnosti in zmanjševanje osipa, zato je treba sistematično proučiti razloge za te spremembe ter še izboljšati razmere za učinkovit študij. Visokošolski zavodi morajo sistematično spremljati tudi kvaliteto svojega študijskega dela in v evalvacijske postopke vključevati tako študente kot delodajalce, hitreje pa morajo zagotoviti tudi potek evalvacijskih postopkov v komisiji za kvaliteto visokega šolstva, kot to določa zakon. Skrb za kvaliteto in študijsko uspešnost je pomembna zlasti zato, da bi preprečili izgubo tudi najmanjših delov populacije, ki lahko doseže zaključeno stopnjo izobrazbe. Tudi zato je treba spodbujati izvajanje različnih oblik terciarnega izobraževanja, ki posamezniku omogoči pridobitev višješolske poklicne ali visokošolske (univerzitetne ali strokovne) izobrazbe v skladu z njegovimi interesi, zmožnostmi in poklicnimi pričakovanji.

2.3. Razvoj univerz oziroma visokošolskih zavodov

2.3.1. Osnovni institucionalni razvojni cilj visokega šolstva v Republiki Sloveniji je *integrirana in avtonomna univerza*. Samo integrirana univerza, ki združuje različne discipline in stroke, lahko izvaja svoje znanstveno, kulturno in širše družbeno poslanstvo. Z avtonomijo raziskovanja in poučevanja ter vodenja in upravljanja prevzemajo univerze oziroma visokošolski zavodi svoj del odgovornosti pri družbenem razvoju. Integrirana in avtonomna univerza zagotavlja enotne standarde delovanja članic pri sprejemanju in izvajanju študijskih in raziskovalnih programov, pri akademski promociji, sprejemanju študentov, podeljevanju diplom ipd. Z Zakonom o visokem šolstvu (1993) in novima statutoma univerz (1994) je bil na tem področju dosežen pomemben korak naprej, Republika Slovenija pa bo v sodelovanju z univerzama oziroma visokošolskimi zavodi podprla pravno preureditev sistema povsod, kjer bodo nastale ovire za uresničevanje ciljev visokega šolstva in kjer bo treba način delovanja visokošolskih zavodov izpopolniti v skladu s sodobnimi spoznanji o organizaciji in vodenju na akademskem področju. Pri tem je namenjena posebna podpora integriranju visokošolskih zavodov, tako v akademskih kot v statusnih in organizacijskih vidikih, ter problematiki financiranja visokošolske dejavnosti.

2.3.2. Tudi pri institucionalnem razvoju mora biti v ospredju *integralnost raziskovalnega in pedagoškega dela* v visokem šolstvu. Zato je treba spodbuditi hitrejše povezovanje poučevanja in raziskovanja, poleg tega pa tudi *izboljševanje učiteljskih pedagoških sposobnosti*. Visoko šolstvo mora zagotoviti ustrezen obseg kakovostnega in mednarodno primerljivega raziskovalnega dela, pri tem pa ga izpostaviti javni presoji. V naših razmerah je mogoče zagotoviti visoko kakovost le ob tesnem *sodelovanju visokošolskih, raziskovalnih in drugih zavodov (inštituti, klinike, zdravstveni, veterinarski zavodi ipd.)*, pa tudi gospodarskih družb, kar mora postati eden izmed osrednjih ciljev naslednjega obdobja.

2.3.3. Ob skrbi za dodiplomske in podiplomske študente je treba nameniti posebno pozornost *obnavljanju kadrovske zasedbe na visokošolskih zavodih* (asistenti, docenti) ter ustreznemu številu visokošolskih učiteljev in sodelavcev ter znanstvenih delavcev za uresničevanje drugih ciljev nacionalnega programa. Zato bo Republika Slovenija do leta 2000 zagotovila pogoje za vzpostavitev globalnega ravnovesja med številom profesorjev in docentov ter asistenti in drugimi sodelavci. Za doseganje tega cilja je posebej pomembno nadaljevanje in okrepitev projektov, kot sta »asistenti stažisti« in »mladi raziskovalci«, pa tudi sistemska zagotovitev vzporedne nastavitve novega visokošolskega učitelja ob napovedani upokojitvi. Pri tem je treba razmerje med številom študentov na učitelja znotraj univerz (fakultet, oddelkov) čim bolj poenotiti in zmanjšati sedanje razlike. Ta prizadevanja lahko vsaj delno dopolni tudi *omogočanje obiskov gostujočih profesorjev*. Republika Slovenija od univerz in visokošolskih zavodov pričakuje, da bo pri razpisih novih mest zagotovljena najširša odprtost za vse potencialne kandidate.

2.3.4. Pri *razvoju študijskih programov* si morajo visokošolski zavodi prizadevati za odpravo razdrobljenosti in večje medsebojno sodelovanje ter za oblikovanje programov, ki pomenijo pri nas vsebinsko novost ter ustrezajo študijskim in zaposlitvenim interesom. K tem ciljem lahko pomembno prispeva čimprejšnja *uvedba kreditnega sistema* po zgledu ECTS, ki so ga razvili v državah EU. Že zaradi predvidene vključitve v programe EU (Socrates) je treba kreditni sistem uveljaviti najkasneje do začetka študijskega leta 2000/2001. Uvedba takšnega sistema je potrebna tako zaradi povezovanja med fakultetami iste univerze kot zaradi omogočanja prehodov med njimi oziroma visokošolskimi zavodi v Republiki Sloveniji

nasploh, pomembna pa je tudi v mednarodnem okviru. Pri tem je treba pripraviti boljše usklajene temeljne dele študijskih programov (kompatibilnost temeljnih teoretskih predmetov) ter spodbujati izmenjavo študentov in profesorjev glede na specializacije posameznih univerzitetnih središč, tako doma kot v tujini. Za enakovredno sodelovanje pri izmenjavi študentov v programih EU se bo treba večkrat kot doslej odločiti tudi za izvajanje študijskih programov v tujem jeziku. Na novo in podrobneje je treba opredeliti tudi *razmerje med splošnim in specialnim študijem* na univerzi, z različnimi mehanizmi spodbuditi in *okrepiti delež izbirnih predmetov* v visokošolskem študiju ter znova vzpostaviti medfakultetni *studium generale*. Izobraževalno dejavnost kot osrednjo nalogo visokega šolstva je treba spodbujati že ob vstopu novincev, še zlasti pa je treba spodbujati uspešnost študija, prehodnost in pravočasen zaključek študija. Pri finančnih mehanizmih je treba spodbujati tako študijsko uspešnost in število diplomantov kot kvaliteto, še zlasti vzpostavitev sistema preverjanja in ocenjevanja kakovosti v visokem šolstvu.

2. 3. 5. Osrednje naloge nacionalnega programa visokega šolstva izvajata *Univerza v Ljubljani* in *Univerza v Mariboru*. Obe univerzi del svoje dejavnosti izvajata tudi v drugih krajih, bodisi prek posameznih članic (Kranj, Portorož) bodisi prek njihovih enot (Celje, Koper, Novo mesto) ter stalnih ali občasnih središč za izredni študij (Črnomelj, Kranj, Krško, Nova Gorica, Postojna, Ptuj, Ravne na Koroškem, Sežana, Trbovlje, Trebnje itd.) oziroma študija na daljavo (Nova Gorica, Ptuj, Trebnje). Ob univerzitetnih središčih je treba tudi v prihodnje *ohraniti in okrepiti mrežo študijskih središč v drugih krajih*. Nastajanje novih visokošolskih zavodov ne more biti stihijno, ampak ga mora spremljati skrb za njihovo kakovost. Po letu 1994 se je poleg Ljubljane in Maribora znatno okrepila visokošolska dejavnost na Obali. Ob uspešnem nadaljnjem kadrovskem in prostorskem razvoju tega visokošolskega središča in ob kakovostnem delu sedanjih visokošolskih zavodov je tako zaradi razvojnih ciljev visokega šolstva kot zaradi skupnih nacionalnih interesov to območje potencialni prostor za ustanovitev *tretje slovenske univerze*. Po letu 1994 zakonodaja omogoča tudi nastanek in delovanje *samostojnih visokošolskih zavodov*; ti ob neposredni povezavi z gospodarstvom ali družbenimi dejavnostmi lahko dopolnijo študijsko ponudbo predvsem visokošolskih strokovnih programov. Samostojni visokošolski zavodi so v naših razmerah tudi realna oblika, ki omogoča ustanovitev zasebnih visokošolskih zavodov in s tem popestritev ponudbe. Ponudbo terciarnega izobraževanja v nekaterih okoljih lahko dopolnijo tudi višje strokovne šole kot del poklicnega izobraževanja, ki ima podlago v Zakonu o poklicnem in strokovnem izobraževanju (1996).

2.3.6. Postavljeni cilji, še zlasti večje število študentov, zahteva nadaljnji *razvoj materialnih razmer za izvajanje visokošolske dejavnosti*. Za učinkovitejše zagotavljanje materialnih razmer je treba odpraviti sedanjo institucionalno in programsko razdrobljenost v visokem šolstvu. Najbolj nujno povečevanje *prostorskih zmogljivosti* je bilo predvideno z Zakonom o zagotavljanju sredstev za nekatere nujne razvojne programe Republike Slovenije v vzgoji in izobraževanju. Program bo do leta 1999 pretežno uresničen, ker pa vsi problemi še niso rešeni, bo treba opredeliti potrebe in prioritete za naslednje petletno obdobje. Poleg izboljševanja prostorskih razmer visokošolskih zavodov je treba razširiti zmogljivosti *študentskih domov* z novimi poslopji, adaptacijami in s pridobivanjem koncesionarjev. Tako se bo postopoma zmanjšalo neskladje med številom študentov in zmogljivostmi študentskih domov iz zadnjih 15 let. Še naprej bo treba subvencionirati bivanje v študentskih domovih. Pri načrtovanju proračuna je treba več pozornosti nameniti financiranju *raziskovalne in študijske opreme* zaradi zastarevanja in zaradi povečevanja obsega in novih standardov dela. Podobno velja za *pridobivanje literature in razvoj informacijskih sistemov*. Knjižnično

dejavnost je treba zagotoviti in organizirati po zgledu tujih univerz. Po uspešnem poskusnem obdobju projekta *študija na daljavo* je treba sistemsko zagotoviti materialno podlago za njegovo širitev in vzpostavitev nacionalnega centra. Razvoj visokošolskega izobraževanja mora spremljati aktivna štipendijska politika. Na nacionalni ravni je treba čimprej vzpostaviti sklad za štipendiranje študentov v tujini, predvsem za redke študije ter za študij na najbolj priznanih univerzah. Še naprej bo treba v državnem proračunu zagotavljati sredstva za študentsko prehrano.

2.3.7. Visoko šolstvo mora biti *odprto v svoje okolje* in mu ponuditi tako možnosti za dodatno izobraževanje kot za raziskovanje in svetovanje. Nacionalni program visokega šolstva v tej točki dopolnjuje in razširja *druga dejavnost visokošolskih zavodov*, zato bo Republika Slovenija spodbujala partnerstvo univerz in gospodarstva, ki prispeva k inovacijam v industriji, pa tudi druge oblike neposrednega sodelovanja z okoljem, npr. v kulturi in drugih družbenih dejavnostih, ter zagotovila tudi pravne možnosti, da se bodo te dejavnosti še naprej razvijale. Za izvajanje praktičnega izobraževanja pri visokošolskih strokovnih programih bo potreben dogovor med socialnimi partnerji in premislek o ustanovitvi ustreznega sklada za praktično izobraževanje.

2.3.8. Vključevanje v *mednarodno sodelovanje* in v mednarodno delitev dela v visokem šolstvu postaja v sodobnih globalizacijskih procesih neizogibno, pri manjših visokošolskih sistemih pa spodbudno vpliva tudi na splošno kakovost njihovega delovanja in inovativnost, ki jo v večjih zagotavlja že razvejenost domačih institucij. Zato je treba v naslednjem obdobju zagotoviti pogoje, v katerih bosta univerzi lahko dokazovali konkurenčnost v mednarodnem prostoru, pri čemer je posebej pomembno doseganje t.i. akademske kritične mase na domačih visokošolskih zavodih. V primerjanju s tujino si je treba prizadevati zlasti za kakovost raziskovalnega in izobraževalnega dela v visokem šolstvu; to pa lahko bistveno izboljšajo *izmenjave študentov in profesorjev, skupno oblikovanje in izvajanje študijskih programov ter vključevanje v sisteme preverjanja kvalitete*. Temeljni poudarki v naslednjem obdobju morajo biti zato namenjeni vključevanju slovenskih univerz in samostojnih visokošolskih zavodov v programe EU (premik od Tempusa k Socratesu), širjenju in poglobljanju regionalnega sodelovanja v visokem šolstvu (Ceepus) ter neposrednemu medinstitucionalnemu sodelovanju. Zato je treba zagotoviti sredstva za mednarodne izmenjave študentov in visokošolskih učiteljev, vključno z bivalnimi zmogljivostmi. Pomemben vidik mednarodnega sodelovanja je tudi vključitev v multilateralne aktivnosti za *medsedbojno priznavanje diplom*. Republika Slovenija bo pospeševala vse mednarodne aktivnosti, ki bodo vodile k uresničevanju teh ciljev.

3. Študijska, znanstvenoraziskovalna in umetniška področja nacionalnega pomena

3.1. Cilji visokega šolstva se uresničujejo na posameznih študijskih področjih, ki temeljijo na znanstvenoraziskovalnem, umetniškem in strokovnem delu. Dejavnost, ki jo na teh področjih opravljajo visokošolski zavodi, omogoča *nastanek novih znanstvenih, umetniških in strokovnih spoznanj ter izobraževanje novih rodov, hkrati pa je temelj ekonomskega, socialnega in kulturnega razvoja Republike Slovenije.*

3.2. Današnje in prihodnje študijsko, znanstvenoraziskovalno in umetniško delo temelji na domačih tradicijah in dosedanjih dosežkih ter ob sodelovanju z mednarodnim prostorom in primerjanju z njim. Zato mora delovanje visokošolskih zavodov, ki jih je ustanovila Republika Slovenija, *zagotavljati kontinuiteto in mednarodno odprtost na vseh študijskih področjih.*

3.3. *Nacionalni pomen študijskih področij opredeljujejo naslednja merila:*

- a) *kvaliteta študijskega, znanstvenoraziskovalnega, umetniškega in strokovnega dela, ki je primerljiva tako v domačem kot v mednarodnem okviru;*
- b) *strateška vloga v gospodarskem, socialnem in kulturnem razvoju Republike Slovenije ter pri ohranjanju nacionalne identitete;*
- c) *zaposlitvene potrebe oziroma zakonska ureditev poklicev, za katere se zahteva visokošolska izobrazba;*
- d) *izboljšanje izobrazbene strukture prebivalstva.*

3.4. Uresničevanje ciljev ter učinkovito, racionalno delovanje in razvoj visokega šolstva zahteva *preseganje dosedanje razdrobljenosti in zagotavljanje večje integriranosti na posameznih študijskih področjih* in med njimi.

3.5. Ob upoštevanju mednarodne klasifikacije ISCED (upoštevani so predlog nove klasifikacije, Unesco, marec 1997; namesto prejšnjih 17 zajema 22 visokošolskih področij) Republika Slovenija zagotavlja *delovanje visokošolskih zavodov na naslednjih študijskih področjih* (v oklepaju je mednarodna šifra področja):

1. področje: (14) izobraževanje in izobraževanje učiteljev
2. področje: (21) umetnost
3. področje: (22) humanistične vede
4. področje: (31) družboslovje
5. področje: (32) novinarstvo in informatika
6. področje: (34) poslovne in upravne vede
7. področje: (38) pravo
8. področje: (42) vede o živi naravi
9. področje: (44) vede o neživi naravi
10. področje: (46) matematika in statistika

11. področje: (48) računalništvo
12. področje: (52) tehniške vede
13. področje: (54) proizvodne tehnologije
14. področje: (58) arhitektura in gradbeništvo
15. področje: (62) kmetijstvo, gozdarstvo in ribištvo
16. področje: (64) veterinarstvo
17. področje: (72) zdravstvo
18. področje: (76) socialno delo
19. področje: (81) osebne storitve
20. področje: (84) transportne storitve
21. področje: (85) varstvo okolja
22. področje: (86) varnost

3.6. V okviru nacionalnega programa visokega šolstva Republike Slovenije deluje *na vsakem študijskem področju po en visokošolski zavod ali več, odvisno od izpolnjevanja pogojev* za ustanovitev in kvalitetno delo, od strategij razvoja na posameznih strokovnih področjih ter od zaposlitvenih in izobraževalnih potreb. Z ustanovitvijo in delovanjem več javnih visokošolskih zavodov na posameznem študijskem področju oziroma s podeljevanjem koncesij Republika Slovenija zagotavlja optimalno dostopnost do študija, odprtost visokošolskih zavodov in njihovo sodelovanje v domačem in mednarodnem okolju ter njihovo pozitivno tekmovalnost in dopolnjevanje.

3.7. Skladno z zakonom in ob sodelovanju z visokošolskimi zavodi daje mnenje o izpolnjevanju pogojev za *ustanovitev javnih visokošolskih zavodov*. Svet za visoko šolstvo Republike Slovenije, odlok o njihovi ustanovitvi pa sprejme Državni zbor Republike Slovenije na predlog Vlade Republike Slovenije. *Zasebni visokošolski zavodi* se ustanavljajo skladno z zakonom.

3.8. *Študijsko, znanstvenoraziskovalno, umetniško in strokovno delo na posameznem študijskem področju* izvajajo univerze prek fakultet, umetniških akademij in visokih strokovnih šol ali *samostojni visokošolski zavodi*. Pri izvajanju svojega dela *sodelujejo z raziskovalnimi organizacijami in drugimi zavodi (inštituti, klinike, zdravstveni, veterinarski zavodi ipd.) ter gospodarskimi družbami*.

3.9. Visokošolski zavodi na svojem študijskem področju oblikujejo študijske programe. *Študijske programe* izvajajo samostojno ali pa ob sodelovanju z drugimi visokošolskimi zavodi v okviru univerze ali zunaj nje. Način financiranja iz javnih sredstev mora spodbuditi *nastanek sistema kreditnega študija* kot organizacijske oblike ter oblikovanje *interdisciplinarnih študijskih programov*. Načela in merila za vključevanje novih študijskih programov v nacionalni program so zajeta v Priporočilih Sveta za visoko šolstvo o financiranju študijskih programov, sprejetih na 12. seji, 10. marca 1995. Financiranje 22. področja (varnost) se ureja posebej.

3.10. Za razvoj, učinkovito delovanje in uresničevanje ciljev visokega šolstva je treba zagotoviti tudi *nekatero specifične dejavnosti*, kot so visokošolska prijavna in vpisna služba, informacijska in svetovalna dejavnost, sprejem v študentske domove, zdravstvena oskrba študentov, šport in obštudijska dejavnost študentov, razvoj vsebinskih, sistemskih in statusnih rešitev v visokem šolstvu, spremljanje in ocenjevanje kakovosti, univerzitetno mednarodno sodelovanje, vključevanje tujih študentov ipd.

4. Standardi za opravljanje visokošolske dejavnosti

4.1 Obseg visokošolske dejavnosti

Visokošolska dejavnost v nacionalnem programu visokega šolstva obsega:

- integralno povezano pedagoško ter temeljno znanstvenoraziskovalno, umetniško in strokovno delo visokošolskih učiteljev in sodelavcev ter znanstvenih delavcev,
- knjižničarsko, informacijsko in drugo strokovno dejavnost ter
- organizacijske, upravne, administrativne in druge infrastrukturne naloge univerz oziroma visokošolskih zavodov.

Visokošolski učitelji in sodelavci ter znanstveni delavci opravljajo drugo raziskovalno delo skladno z nacionalnim programom raziskovalne dejavnosti.

4.2. Standardi za delo visokošolskih učiteljev in sodelavcev

Gledano v celoti je na univerzah največ 20 študentov na visokošolskega učitelja oziroma 25 študentov na visokošolskega sodelavca, v petletnem obdobju pa se ta standard zmanjša na 15 oziroma 20 študentov, posebej pri programih za pridobitev univerzitetne izobrazbe.

Tri leta pred upokojitvijo visokošolskega učitelja se skladno z normativi za financiranje nacionalnega programa na njegovo mesto sistemizira nov visokošolski učitelj.

Visokošolskim učiteljem in sodelavcem pripadajo po normativih za financiranje nacionalnega programa redna letna sredstva za individualno znanstvenoraziskovalno, umetniško in strokovno delo.

4.3. Standardi za izvajanje dodiplomskih študijskih programov

Visokošolski študij obsega *organizirano študijsko delo* po študijskih programih, to je predavanja, seminarje, vaje, praktično usposabljanje, pripravo na izpite in druge študijske obveznosti oziroma *individualno študijsko delo* ob konzultacijah z visokošolskimi učitelji in sodelavci ter mentorji.

4.3.1. *Študijski programi za pridobitev visoke strokovne izobrazbe* trajajo 3 leta ali 6 semestrov in obsegajo predavanja, seminarje, vaje, pripravo na izpite in druge študijske obveznosti - te potekajo na visokošolskem zavodu - ter praktično usposabljanje v gospodarskih družbah, zavodih, državnih organih ali organih lokalnih skupnosti. Izjemoma in dokler se ne izvaja soroden študijski program za pridobitev univerzitetne izobrazbe, trajata 4 leta ali 8 semestrov študijska programa za pridobitev visoke strokovne izobrazbe Socialno delo ter Sanitarno inženirstvo.

Pri praktičnem usposabljanju kot integralnem delu študijskih programov za pridobitev visoke strokovne izobrazbe se v nacionalnem programu iz državnega proračuna skladno z normativi za financiranje nacionalnega programa poravnava stroški za plačo organizatorja in mentorja praktičnega usposabljanja v gospodarskih družbah, zavodih, državnih organih ali organih lokalnih skupnosti.

Praktično usposabljanje organizirajo visokošolski zavodi v sodelovanju z zbornicami, gospodarskimi družbami, zavodi, državnimi organi ali organi lokalnih skupnosti, izvaja pa se v gospodarskih družbah, zavodih, državnih organih ali organih lokalnih skupnosti.

4.3.2. *Študijski programi za pridobitev univerzitetne izobrazbe* načeloma trajajo 4 leta ali 8 semestrov.

Študij arhitekture, elektrotehnike, farmacije, gradbeništva, geodezije, računalništva in informatike, strojništva lahko traja 9 semestrov.

Študij veterine in enopredmetne teologije traja 10 semestrov.

Študij medicine in stomatologije traja 6 let oziroma 12 semestrov.

4.4. Standardi za izvajanje podiplomskih študijskih programov

4.4.1. Študijski programi za pridobitev specializacije ali magisterija obsegajo *skupinsko* oziroma *individualno študijsko delo* ob konzultacijah z visokošolskimi učitelji in sodelavci ter mentorji.

Študijski programi za *pridobitev specializacije*, ki se vključijo v nacionalni program, obsegajo največ 300 ur organiziranega študijskega dela, če trajajo eno leto, oziroma največ 450 ur, če trajajo do dveh let.

Študijski programi za *pridobitev magisterija*, ki se vključijo v nacionalni program, obsegajo največ 300 ur organiziranega študijskega dela v prvem letniku in do 150 ur v tretjem semestru, četrti pa je v celoti namenjen izdelavi magistrske naloge.

Študij za *pridobitev magisterija* se lahko vključi v nacionalni program tudi kot individualni študijski projekt na podlagi javnih razpisov.

4.4.2. Študij za pridobitev doktorata znanosti obsega *individualno študijsko delo* ob konzultacijah z visokošolskimi učitelji in sodelavci ter mentorji, le redko pa lahko tudi skupinsko študijsko delo.

Študij za *pridobitev doktorata znanosti* se uvrsti v nacionalni program kot individualni študijski projekt na podlagi javnih razpisov.

4.5. Načela za vključitev v nacionalni program

Za vsako študijsko leto se Vlada Republike Slovenije s posamezno univerzo oziroma visokošolskimi zavodi dogovori o številu prostih vpisnih mest za prvi letnik dodiplomskega študija, ki se skladno z normativi financirajo v okviru nacionalnega programa visokega šolstva. Ta mesta so navedena v razpisu za vpis.

Visokošolski zavod lahko po načelih prehoda dovoli vpis drugim študentom, vendar največ do obsega, ki je bil za posamezno generacijo na tem visokošolskem zavodu določen z razpisom za vpis.

Visokošolski zavod mora vsem študentom izrednega študija, ki izpolnijo pogoje za vpis v drugi ali katerikoli naslednji letnik, na njihovo pisno prošnjo dovoliti vpis v redni študij, vendar največ do obsega, ki je bil za vpisno generacijo določen z razpisom za vpis.

Podlaga za uvrstitev visokošolske dejavnosti v nacionalni program je število vseh vpisanih študentov na univerzi oziroma visokošolskem zavodu ne glede na število študijskih programov. Izvajanje posameznih študijskih programov urejajo univerze oziroma visokošolski zavodi z ustreznim organiziranjem (kreditnega) študija in interdisciplinarnimi povezavami. Kadar na določenem študijskem področju delujeta dva visokošolska zavoda ali več, se njihova dejavnost vnese v nacionalni program, če je v prvem letniku na posamezni fakulteti, akademiji ali visoki strokovni šoli skupaj vpisanih najmanj 60 študentov (ne glede na število študijskih programov); ob zmanjševanju tega števila se dejavnost financira še dve leti, pozneje pa le ob ustrezni reorganizaciji (združitve, pripojitve ipd.). Če je število vpisanih študentov manjše od tega standarda, se dejavnost lahko vnese v nacionalni program, kadar jo izvaja en sam visokošolski zavod v državi.

Podiplomski študij se vnese v nacionalni program na podlagi vsakoletnega javnega razpisa.

Za specializirana študijska področja z zelo majhnim številom študentov se v okviru nacionalnega programa lahko razpišejo štipendije za študij v tujini, ki zajemajo tudi stroške šolnine.

5. Okvirni obseg sredstev za izvedbo

5.1. *Strateški cilji, mednarodne primerjave ter ocena potrebnega okvirnega obsega sredstev za izvedbo.* Razvoj visokega šolstva ter vlaganje vanj danes strokovnjaki postavljajo prav v vrh nacionalnih strateških priorit. Generacije, ki se bodo vpisovale na naše univerze in samostojne visokošolske zavode na prelomu stoletja, bodo nosilke prihodnjega razvoja Slovenije. Kot samostojna država s primerljivo manjšim številom prebivalcev moramo še posebej poskrbeti za kakovostno visokošolsko izobraževanje, ki bo dosegljivo čim širšemu deležu mladih ljudi, pa tudi za izobraževanje odraslih in vseživljenjsko izobraževanje, ki poteka na visokošolski ravni. Hitro povečevanje števila študentov zato nikakor ne sme poslabšati študijskih razmer (razmerje med profesorji in študenti, prostorski pogoji, oprema ipd.). Na podlagi postavljenih ciljev visokega šolstva bo treba še povečavati število visokošolskih učiteljev in sodelavcev, ne le zaradi povečevanja števila študentov, temveč tudi zaradi nujnega spodbujanja drugih, doslej podcenjenih dejavnosti v visokem šolstvu (temeljno raziskovalno delo, podiplomski študij, izredni študij, študij na daljavo, študijski programi za izpopolnjevanje ipd.).

Z investicijami v graditev novih prostorov visokošolskih zavodov ali prenavljanje starih, ki potekajo v okviru t.i. »šolskega tolarja« oziroma s pridobljenim kreditom Evropskega socialnega fonda, bodo do konca desetletja rešeni najbolj pereči problemi, do katerih je prišlo na nekaterih študijskih področjih ob hitri rasti števila študentov. Ker se bo to predvidoma nadaljevalo, lahko v prihodnje pričakujemo, da bo treba prostorske razmere še izboljšati, zlasti na nekaterih visokošolskih zavodih, ki izvajajo visokošolske strokovne programe. Posebno in večjo pozornost bo treba nameniti investicijskemu vzdrževanju in opremi. Vlaganja v študijsko in raziskovalno opremo so nujna že zaradi zastarelosti, poleg tega pa je treba opremo prilagoditi novim zahtevam dela v visokem šolstvu (informacijska podpora za samostojno delo, študij na daljavo ipd.) in povezovanju s tujino, kar lahko občutno racionalizira delovanje visokošolskih zavodov.

Izhodišče za opredeljevanje razvojnih ciljev je bila analiza našega položaja v mednarodnih primerjavah; takšno izhodišče je potrebno tudi pri ocenah okvirnih sredstev za doseganje teh ciljev.

Povprečni delež javnih sredstev, namenjenih terciarnemu izobraževanju v državah OECD, je leta 1992 znašal 1.4% BDP, nihanja med državami pa so precejšnja. Največji delež imajo Kanada (2.4%), Finska (2.2%), Danska in Nova Zelandija (2.0%), Avstralija (1.9%), Nizozemska (1.8%), Švedska (1.6%). Blizu povprečja so Združene države (1.3%; imajo pa tudi najvišji delež sredstev iz zasebnih virov - 1.1%), Irska (1.3%), Avstrija in Švica (1.2%), Združeno kraljestvo (1.1%), Nemčija (1.0%). Iz javnih sredstev namenjajo manj kot 1% BDP Belgija in Francija (0.9%), Italija in Španija (0.8%) in Japonska (0.3%). (Education at a Glance, OECD 1995, str. 75). Po istem viru je leta 1992 Madžarska namenila terciarnemu izobraževanju iz javnih sredstev 1.3%, Češka pa 0.7% BDP. Po podatkih za leto 1991 so javna sredstva, namenjena terciarnemu izobraževanju v Sloveniji, dosegla 1.06% BDP, po podatkih za leto 1996 pa 1.18% BDP.

Povprečni letni izdatki na študenta v terciarnem izobraževanju v državah OECD so leta 1992 znašali 7.940 USD ali 45.3% povprečnega BDP na prebivalca. Tudi tu so nihanja med državami precejšnja, saj razlike presegajo faktor 3. Nad 10.000 USD stroškov na študenta so prikazale te države: Združeno kraljestvo (15.060 USD ali 95.2% BDP na prebivalca), Švica (12.900 USD ali 58.0%), Kanada (12.350 USD ali 63.3%), Združene države (11.880 USD ali 52.0; neodvisne zasebne institucije celo 20.300 USD ali 88.9%), Japonska (11.850 USD ali 61.5%). Podatki za nekatere druge države: Nizozemska (8.720 USD; 51.5%), Norveška (8.720 USD; 49.4%), Finska (8.650 USD; 59.7% BDP), Irska (7.270 USD; 56.9%), Švedska (7.120 USD; 42.9%), Belgija (6.850 USD; 37.9%), Danska (6.710 USD; 38.1%), Avstralija (6.600 USD; 39.0%), Nemčija (6.550 USD; 32.2%), Nova Zelandija (6.080 USD; 43.0%), Francija (6.020 USD; 32.5%), Italija (5.850 USD; 33.7%), Avstrija (5.820 USD; 32.3%), Španija (3.770 USD; 29.4%). (Education at a Glance, OECD 1995, str. 92). Po podatkih za leto 1991 je Slovenija porabila 3.235 USD ali 51.1% BDP na prebivalca, po podatkih za leto 1996 pa 5.915 USD ali 64.7%.

V desetletju, v katerem se v mnogih državah sredstva za terciarno izobraževanje niso spreminjala ali so se celo zmanjšala, je njihova rast v Republiki Sloveniji ugodna in nujna premik. Vlaganje v (terciarno) izobraževanje spada med najbolj pomembne investicije, kar je še zlasti pomembno za državo s primerljivim manjšim številom prebivalcev. Ob tem premiku pa je treba opozoriti, da je bil naš zaostanek za državami, s katerimi se želimo primerjati, zelo velik, in da še vedno ni v celoti nadoknaden. Če hočemo zagotoviti z drugimi razvitimi državami primerljiv delež visokošolsko izobraženih strokovnjakov, bomo v naslednjem desetletju - tudi ob upoštevanju siceršnjih neugodnih demografskih gibanj - morali še povečati skupno število študentov, visokemu šolstvu v celoti pa bo treba zagotoviti tudi bolj sodobne, kakovostne študijske razmere in vpetost v mednarodni prostor. Pri tem je treba posebej opozoriti, da v zadnjih letih v celoti ugodna, čeprav še premajhna rast sredstev za osnovno dejavnost prikriva precejšen upad sredstev, namenjenih raziskovanju, kar ogroža predvsem razvoj podlag za kakovostno univerzitetno izobraževanje v prihodnjih letih.

Da bi dosegli postavljene cilje, mora Slovenija v primerjavi z drugimi razvitimi državami iz javnih sredstev v naslednjih letih namenjati za terciarno izobraževanje najmanj 1.6% BDP oziroma okrog 6.500 USD na študenta. Glede na predvideno večanje števila študentov, ki so kalkulatívna osnova za izračun potrebnih sredstev, je potrebna 5% realna rast sredstev letno.

Prioritete pri tem morajo biti usmerjene predvsem v:

- nove nastavitve (izvajanje novih študijskih programov, dodatna študijska mesta, novi visokošolski zavodi, pomlajevanje visokošolskih učiteljev in asistentov),
- vlaganja v razvoj in posodabljanje opreme (laboratoriji, knjižnice, informatika),
- temeljno raziskovalno dejavnost,
- študentske subvencije.

5.2. Sistem financiranja visokega šolstva. Sprejem Nacionalnega programa visokega šolstva je ena izmed zadnjih sistemskih nalog po uveljavitvi Zakona o visokem šolstvu in vpliva tudi na sistem financiranja. Statusne spremembe visokošolskih zavodov, ki so bile uveljavljene v zakonskem roku (1995) ter spremembe in prilagoditve študijskih programov (1996) so v tem pogledu prinesle več pomembnih novosti. Sedanji sistem financiranja visokega šolstva v podzakonskih aktih (Ur.l. RS, št. 23/91, 39/92, 47/94) nekatere med njimi že upošteva, večinoma pa še vedno izhaja iz stare ureditve. To pomeni, da izhaja iz financiranja posameznih študijskih programov in posameznih drugih dejavnosti, kar je za sodobno

organizacijo in delovanje univerz in drugih visokošolskih zavodov preveč razdrobljeno, neprilagodljivo, nespodbudno in pretirano administrativno.

Po zakonu je na podlagi nacionalnega programa Vlada RS dolžna sprejeti *normative za njegovo financiranje*. Izpeljati je treba tudi prehod od financiranja po študijskih programih in posameznih dejavnostih, ki so državo postavljale v administratorja visokega šolstva, k *financiranju univerz oziroma visokošolskih zavodov po v svetu vse bolj uveljavljanem pretežnem načelu financiranja »v kosu« (»lump sum«)*. Takšen način izhaja iz normiranih stroškov za izvedbo celotnega dogovorjenega programa določenega obsega oziroma zahtevnosti, univerza oziroma visokošolski zavodi pa pri tem v okviru siceršnjih predpisov kar najbolj preudarno upravljajo s sredstvi. Uvedba takšnega sistema zahteva odprtost in odgovornost (*»accountability«*) univerz in visokošolskih zavodov do javnosti ter praktično uveljavitev sistema preverjanja in ocenjevanja njihove kakovosti (gl. 2.2.6., 2.3.7.). Pri uvedbi novega načina financiranja je treba upoštevati postopnost, pa tudi mednarodne izkušnje in dokumente, še zlasti tiste, ki so nastali v Svetu Evrope (predvsem v Odboru za visoko šolstvo in raziskovanje) ali na pobudo posameznih univerz (npr. *Erfurtska deklaracija o avtonomiji univerze*, 1996) oziroma Evropske rektorske konference - CRE (npr. *Five Ways to improve University Funding*, 1997).

Obseg sredstev se v osnovnem delu določi ob upoštevanju števila študentov ter diplomantov na posameznem študijskem področju (t.j. za več študijskih programov z istega disciplinarnega področja) in normativnih stroškov za to študijsko področje, izraženih z ustreznim koeficientom oziroma točkovno vrednostjo. Tako se posredno uveljavljajo nekateri elementi t.i. *»vaucher«* sistema. Ta sredstva si pridobijo univerze oziroma visokošolski zavodi *»v kosu«* za izvajanje *temeljne dejavnosti*. Ob tem je treba posebej zagotoviti še *sredstva za pospeševanje razvoja in dvig kakovosti* (obnova kadrov, knjižnična in informacijska dejavnost, mednarodno sodelovanje, prilagajanje organiziranosti, poslovanja in razvoja univerz ipd.), oziroma v okviru nacionalne raziskovalne politike *sredstva za temeljno raziskovalno dejavnost*. *Investicijska sredstva* za graditev objektov v visokem šolstvu oziroma za nakup drage opreme se posebej določijo s proračunom. V njem se zagotovijo tudi *sredstva za socialne transferje* (štipendije, subvencioniranje prehrane, bivanja ipd.). Zagotoviti je treba pravočasno in preudarno načrtovanje dejavnosti ter usklajevanje med univerzami oziroma visokošolskimi zavodi in resornimi ministrstvi, ki mora biti podlaga za oblikovanje vsakoletnega proračuna, ter poročanje univerz oziroma visokošolskih zavodov o realizaciji. Na tej podlagi država in univerze oziroma visokošolski zavodi sklenejo ustrezne vsakoletne ali večletne medsebojne pogodbe.